

บทที่ 3

สภาพเศรษฐกิจสังคมในพื้นที่ เขตลุ่มน้ำห้วยข้าวสาร

การศึกษาสภาพเศรษฐกิจสังคมของเกษตรกรในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยข้าวสาร โดยศึกษาในเรื่องลักษณะประชากรและครัวเรือน การผลิตทางการเกษตร การใช้ที่ดิน การใช้แรงงาน การใช้น้ำ การใช้เงินทุนของเกษตรกร รายได้รายจ่าย และการตลาดผลผลิตทางการเกษตร เรื่องต่าง ๆ เหล่านี้เป็นเรื่องที่สำคัญที่นำไปใช้สร้างแบบจำลองแบบแผนการปลูกพืชที่เหมาะสม

3.1 ลักษณะประชากร จำนวนครัวเรือนและการใช้แรงงานในพื้นที่เขตลุ่มน้ำ

3.1.1 จำนวนประชากรและจำนวนครัวเรือนในพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยข้าวสารครอบคลุม 41 หมู่บ้าน ประกอบด้วยจำนวนครัวเรือน 4,519 ครัวเรือน จำนวนประชากร 28,811 คน เฉลี่ย 702 คนต่อหมู่บ้าน ขนาดของครัวเรือนโดยเฉลี่ย 6.38 คน การกระจายประชากรตามช่วงอายุ 25-45 ปี มีมากที่สุด จำนวนร้อยละ 23.47 ระดับอายุ 65 ปี ขึ้นไปมีประชากรน้อยที่สุด จำนวนร้อยละ 1.46 จำนวนประชากรที่อยู่ในวัยแรงงาน ในช่วงอายุ 14-65 ปี มีร้อยละ 60.90 ซึ่งคิดเป็นแรงงานเฉลี่ยต่อครัวเรือนเท่ากับ 3.89 คน (ตารางที่ 3.1)

3.1.2 การใช้แรงงานเพื่อการเพาะปลูก

การใช้แรงงานในการเพาะปลูกในพื้นที่เขตลุ่มน้ำใช้แรงงานคนเป็นส่วนมาก แรงงานจึงเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่ง แรงงานที่ใช้ในการเพาะปลูก ส่วนใหญ่ได้จากแรงงานของสมาชิกในครัวเรือน มีการใช้แรงงานจ้างและแรงงานแลกเปลี่ยนบ้างเป็นส่วนน้อย เนื่องจากเกษตรกรในพื้นที่เขตลุ่มน้ำมีที่ดินทำการเกษตรแต่ละครัวเรือนไม่มากนัก การจ้างแรงงานจะจ้างแรงงานส่วนใหญ่จะจ้างเฉพาะในช่วงเวลาเตรียมดิน เพาะปลูก และเก็บเกี่ยว

3.1.3 การเคลื่อนย้ายแรงงาน

การเคลื่อนย้ายแรงงานมีทุกปีและทุกหมู่บ้านมากบ้างน้อยบ้างในแต่ละปี และในแต่ละหมู่บ้าน เนื่องจากระบบเศรษฐกิจในหมู่บ้านของเกษตรกรส่วนใหญ่ เป็นระบบเศรษฐกิจแบบพออยู่พอกิน (Subsistence Economy) เช่นเดียวกับเกษตรกรในเขตพื้นที่ชนบทอื่น ๆ ปีใดสภาพภูมิอากาศอำนวย ผลผลิตทางการผลิตข้าวได้จำนวนมาก และราคาดี การเคลื่อนย้าย

ตารางที่ 3.1 ลักษณะประชากรในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยข้าวสาร ปี พ.ศ.2529

รายการ	จำนวน
จำนวนประชากร	28,811.00
จำนวนครัวเรือน	4,519.00
จำนวนคนต่อครัวเรือน	6.38
จำนวนประชากรเป็นชาย(%)	51.87
จำนวนประชากรเป็นหญิง(%)	48.13
อายุต่ำกว่า 5 ปี (%)	8.42
อายุ 5 - 7 ปี (%)	8.43
อายุ 7 - 14 ปี (%)	20.79
อายุ 14 - 25 ปี (%)	22.97
อายุ 25 - 45 ปี (%)	23.47
อายุ 45 - 65 ปี (%)	14.46
อายุ 65 ปี ขึ้นไป (%)	1.46*
อายุ 14 - 65 ปี (%)	60.90
อายุ 14-65 ปี/ครัวเรือน	3.89
การเคลื่อนย้ายแรงงาน ในฤดูแล้ง (%)	24.38*

ที่มา : คำนวณจาก ข้อมูล กชช2 ค. ข้อ 1.3 หน้า 7

หมายเหตุ * ที่มา : จากการสำรวจ

แรงงานจะมีน้อย เพราะเกษตรกรได้ผลผลิตเพียงพอในการครองชีพ แต่ถ้าในปีใดฝนแล้งหรือฝนทิ้งช่วงเป็นเวลานาน ผลผลิตที่ได้จะน้อยเกษตรกรจึงจำเป็นต้องออกไปหางานทำต่างถิ่นเพื่อที่จะมีรายได้อีกขึ้นและทำการเกษตรในปีต่อไป

3.2 การถือครองและการใช้ที่ดินของเกษตรกร

ขนาดของการถือครองที่ดิน ขนาดเนื้อที่ถือครองทำการเกษตรของครัวเรือนในพื้นที่เขตลุ่มน้ำ ส่วนใหญ่มีขนาดต่ำกว่า 50 ไร่ ซึ่งมีประมาณร้อยละ 88.52 ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 11.48 จะมีเนื้อที่ถือครองสูงกว่า 50 ไร่ ขนาดเนื้อที่ถือครองในช่วง 21 - 50 ไร่ มีอยู่ร้อยละ 47.07 และขนาดเนื้อที่ถือครองร้อยละ 11 - 20 ไร่ มีอยู่ร้อยละ 31.17 ขนาดเนื้อที่ถือครองเฉลี่ยต่อครัวเรือนในเขตลุ่มน้ำประมาณ 26.62 ไร่ ซึ่งจะเห็นได้ว่าขนาดเนื้อที่ถือครองเพื่อการเกษตรส่วนใหญ่มีขนาดเล็ก (ตารางที่ 3.2)

ลักษณะการถือครองที่ดิน ลักษณะการถือครองที่ดินของเกษตรกรในพื้นที่เขตลุ่มน้ำ จากการสำรวจพบว่า จำนวนครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินทำการเกษตรร้อยละ 92.01 ครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินทำการเกษตรแต่ต้องเช่าเพิ่มบางส่วนร้อยละ 3.76 และครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินทำการเกษตรเป็นของตนเองเลยต้องเช่าทั้งหมดร้อยละ 4.23 ซึ่งจะเห็นได้ว่าปัญหาเรื่องการถือครองที่ดินมีไม่มากนักเกษตรกรส่วนใหญ่มีที่ดินเป็นของตนเอง (ตารางที่ 3.2)

การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตร จำนวนพื้นที่เพื่อการเกษตรมีจำนวน 112,925 ไร่ การใช้ที่ดินของเกษตรกรในช่วงฤดูฝนจะใช้เต็มพื้นที่ ส่วนในฤดูแล้งมีการใช้ที่ดินทำการเพาะปลูกพืชไร่และพืชผักสวนครัวเพียงประมาณ 1,786 ไร่ ของเนื้อที่ถือครองเพื่อการเกษตร คิดเป็นร้อยละของการปลูกพืชหมุนเวียนในพื้นที่เขตลุ่มน้ำเท่ากับ 101.58 (ตารางที่ 3.3) จะเห็นได้ว่าที่ดินถูกทิ้งให้ว่างเปล่าไม่ได้ใช้ประโยชน์เป็นจำนวนมากในช่วงฤดูแล้ง เนื่องจากขาดน้ำและแบบแผนเพาะปลูกที่เหมาะสม

3.3 เงินทุนและสินเชื่อการเกษตร

เงินทุนเป็นปัจจัยการผลิตสำคัญอย่างหนึ่ง ที่ใช้ในการวางแผนงบประมาณการดำเนินการเพาะปลูก เงินทุนในการดำเนินการเพาะปลูกอาจเป็นเงินทุนของเกษตรกรเองทั้งหมด หรือเป็นเงินทุนของเกษตรกรบางส่วน และเงินกู้ยืมบางส่วน หรืออาจเป็นเงินกู้ยืมทั้งหมด

ตารางที่ 3.2 สถิติการถือครองที่ดินและขนาดถือครองที่ดินของเกษตรกรในพื้นที่เขตลุ่มน้ำ
ห้วยข้าวสาร พ.ศ. 2529

พื้นที่ทางการเกษตร	112,925	ไร่
จำนวนครัวเรือน	4,519	ครัวเรือน
พื้นที่ถือครองเฉลี่ย (ไร่/ครัวเรือน)	26.62	
สถิติในการถือครองที่ดิน (จำนวนครัวเรือน)		
- มีที่ดินของตนเองไม่ต้องเช่า (%)	92.01	
- มีที่ดินของตนเองแต่ต้องเช่าบางส่วน (%)	3.76	
- ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองเลยต้องเช่าทั้งหมด (%)	4.23	
ครัวเรือนที่ทำนาแยกตามขนาดพื้นที่นา		
- ต่ำกว่า 1 ไร่ (%)	0.26	
- 1 - 5 ไร่ (%)	0.60	
- 6 - 10 ไร่ (%)	9.42	
- 11 - 21 ไร่ (%)	31.17	
- 21 - 50 ไร่ (%)	47.07	
- มากกว่า 50 ไร่ (%)	11.48	

ที่มา : คำนวนจากข้อมูล กชช. 2 ค. ข้อ 26 หน้า 35 , 36 และ ข้อ 11.1 หน้า 19

ตารางที่ 3.3 การใช้ที่ดินเพื่อการเพาะปลูกในพื้นที่เขตลุ่มน้ำห้วยข้าวสาร จังหวัดอุบลราชธานี
ปีการเพาะปลูก 2530/2531

ชนิดพืชที่ปลูก	การใช้พื้นที่เพาะปลูกตามฤดูกาล (ไร่)				ร้อยละการปลูก พืชหมุนเวียน
	ฤดูฝน		ฤดูแล้ง		
	พื้นที่เพาะปลูก	ร้อยละ	พื้นที่เพาะปลูก	ร้อยละ	
ข้าวเจ้า	53,147.00	47.06			101.58
ข้าวเหนียว	57,757.00	51.15			
ปอแก้ว	2,021.00	1.79			
ข้าวโพด			657.00	36.79	
ถั่วลิสง			383.00	21.44	
พริก			297.00	16.63	
หอมแดง			12.00	0.67	
ถั่วฝักยาว			129.00	7.22	
แตงโม			209.00	11.70	
พืชผักต่าง ๆ			82.00	4.60	
ข้าวโพด- เลี้ยงสัตว์			17.00	0.95	
รวม	112,925.00	100.00	1,786.00	100.00	

หมายเหตุ : ร้อยละการปลูกพืชหมุนเวียน (CII) = $\frac{\text{พื้นที่เพาะปลูกทั้งหมดในรอบ 1 ปี} \times 100}{\text{พื้นที่ถือครองเพื่อการเกษตร}}$
(Cropping Insensity Index)

ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดอุบลราชธานี

เงินทุนของเกษตรกร เป็นเงินทุนที่เกษตรกรเก็บไว้ทำการเพาะปลูกโดยเก็บออมจากรายได้ทางการเกษตร และรายได้ทางอื่น ๆ ในปีที่ผ่านมา ๆ มา ผลจากการสำรวจพบว่าเงินทุนที่เกษตรกรเก็บไว้ทำการเพาะปลูกและใช้จ่ายในการครองชีพแต่ละรายมีจำนวนต่างกัน เกษตรกรบางครัวเรือนมีเงินทุนเตรียมไว้เพียง 500.00 บาท แต่บางครัวเรือนเตรียมเงินทุนไว้ถึง 20,000.- บาท แต่โดยเฉลี่ยเงินทุนของครัวเรือนเกษตรกรที่เก็บไว้ทำการเพาะปลูกครัวเรือนละ 4,718.62 บาท

สินเชื่อเพื่อการเกษตร เกษตรกรสามารถกู้ยืมเงินได้จากแหล่งเงินกู้ที่เป็นสถาบันการเงิน ได้แก่ ธนาคารพาณิชย์ สหกรณ์การเกษตร และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ การเกษตร (ธ.ก.ส.) และซื้อปุ๋ยเงินเชื่อจาก อ.ต.ก. ส่วนแหล่งเงินกู้ที่ไม่ใช่สถาบันการเงิน ได้แก่ เพื่อนบ้าน และญาติพี่น้อง การกู้ยืมเงินของเกษตรกรจากสถาบันการเงินแต่ละรายโดยเฉลี่ย เป็นการกู้ยืมจากธนาคารพาณิชย์ จำนวนเงิน 21,250.-บาทต่อราย สหกรณ์การเกษตร จำนวนเงิน 7,500.00 บาทต่อราย และธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์การเกษตร จำนวนเงิน 12,800.-บาทต่อราย โดยเสียดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 12.50-15.00 ต่อปี และสามารถซื้อปุ๋ยเงินเชื่อจาก อ.ต.ก. เฉลี่ยครัวเรือนละ 1056.00 บาทต่อราย โดยเสียอัตรดอกเบี้ยร้อยละ 12.5 ต่อปี ส่วนการกู้ยืมเงินจากแหล่งเงินกู้ที่ไม่ใช่สถาบันการเงินแต่ละรายโดยเฉลี่ย จำนวนเงิน 1,450.-บาทต่อราย โดยเสียดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 36-60 ต่อปี (ตารางที่ 3.4)

ตารางที่ 3.4 ร้อยละของครัวเรือนที่กู้ยืมเงิน จำแนกตามแหล่งเงินทุน ของเกษตรกรในพื้นที่
เขตลุ่มน้ำห้วยข้าวสาร ปีการเพาะปลูก 2530/2531

หน่วย : บาท

แหล่งเงินทุน	ร้อยละของ จำนวน ครัวเรือน	จำนวนเงินกู้ เฉลี่ยต่อราย (บาท)	ภาระหนี้สินที่มีอยู่ เฉลี่ยต่อครัวเรือน (บาท)	อัตราดอกเบี้ย (ร้อยละ/ปี)
1. สหกรณ์การเกษตร	11.91	7,500.-	6,750.-	12.50
2. ช.ก.ส.	3.12	12,800.-	8,750.-	12.50
3. อ.ต.ก.	15.73	1,056.-	1,056.-	12.50
4. ธนาคารพาณิชย์	1.37	21,500.-	17,568.-	12.50-15.00
5. นอกสถาบันการเงิน	2.23	1,450.-	1,450.-	36.00-60.00
6. จำนวนครัวเรือน ที่ไม่ได้กู้	65.64	-	-	-

ที่มา : จากการสำรวจ

3.4 อาชีพและรายได้รายจ่ายของเกษตรกร

เกษตรกรในพื้นที่เขตลุ่มน้ำห้วยข้าวสาร ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเพาะปลูกดังนั้นเกษตรกรจึงมีรายได้จากการเพาะปลูกเป็นหลักโดยคิดจากรายได้จากการขายผลผลิต ส่วนรายได้ นอกไร่ไถนา ได้จากกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งครอบคลุมถึงอุตสาหกรรมที่บ้าน การรับจ้างทำงาน บุตรส่ง มาให้ ค้าขาย เป็นต้น

รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนเกษตรกร รายได้จากการเพาะปลูกจำนวน 19,315.89 บาท เป็นรายได้จากการเพาะปลูกข้าวจำนวน 12,691.32 บาท รายได้จากการเพาะปลูกส่วนที่เหลือ เป็นรายได้จากการเพาะปลูกพืชไร่และพืชผักต่าง ๆ จำนวน 6,624.57 บาท ส่วนรายได้นอกไร่นาจำนวน 3,453.28 บาท (ตารางที่ 3.5)

ตารางที่ 3.5 องค์ประกอบรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือน ที่ทำการเพาะปลูกตลอดปี ปีการเพาะปลูก
2530/2531

หน่วย : บาท

ประเภท	จำนวนเงิน	ร้อยละ
1. รายได้ในไร่นา		
-ข้าว	12,691.32	55.74
-พืชไร่และพืชสวน	6,624.57	29.09
2. รายได้นอกไร่นา	3,453.28	15.17
รวม	22,769.17	100.00

หมายเหตุ : รายได้จากการขายข้าวเกิดจากผลผลิตข้าวที่ได้หักผลผลิตที่เก็บไว้บริโภคและทำพันธุ์
ที่มา : จากการสำรวจ

ตารางที่ 3.6 องค์ประกอบรายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือน ที่ทำการเพาะปลูกตลอดปี ปีการเพาะปลูก
2530/2531

หน่วย : บาท

ประเภท	จำนวนเงิน	ร้อยละ
1. รายจ่ายในไร่นา		
-ข้าว	2,510.75	14.12
-พืชไร่และพืชสวน	1,898.42	10.67
-ภาษีที่ดิน	53.38	0.30
-ดอกเบี้ยเงินกู้	623.37	3.51
2. รายจ่ายนอกไร่นา	12,699.27	71.40
รวม	17,785.19	100.00

ที่มา : จากการสำรวจ

รายจ่ายเฉลี่ยของเกษตรกร เมื่อพิจารณารายจ่ายที่เป็นเงินสดปรากฏว่าเป็นรายจ่ายในการเพาะปลูกถือว่าเป็นต้นทุนการผลิต ได้แก่ ค่าปุ๋ยเคมี ปุ๋ยคอก ยารฆ่าแมลง ค่าจ้างแรงงาน ภาษีที่ดิน ดอกเบี้ยเงินกู้ จำนวน 5,085.92 บาท สำหรับรายจ่ายนอกไร่นาที่เป็นเงินสด ถือเป็นค่าใช้จ่ายในการครองชีพของเกษตรกรแยกเป็น ค่าอาหาร ค่าเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ค่ารักษาพยาบาล ค่าพิธีกรรมต่าง ๆ ค่าศึกษาเล่าเรียน ค่าไฟฟ้า ซึ่งได้รวมค่าใช้จ่ายดังกล่าวมาเป็นรายเดือน ในช่วงฤดูฝนและฤดูแล้ง เมื่อรวมแต่ละเดือนแล้วเป็นค่าใช้จ่ายในการครองชีพของเกษตรกรตลอดปี จำนวน 12,699.27 บาท (ตารางภาคผนวกที่ 3.7)

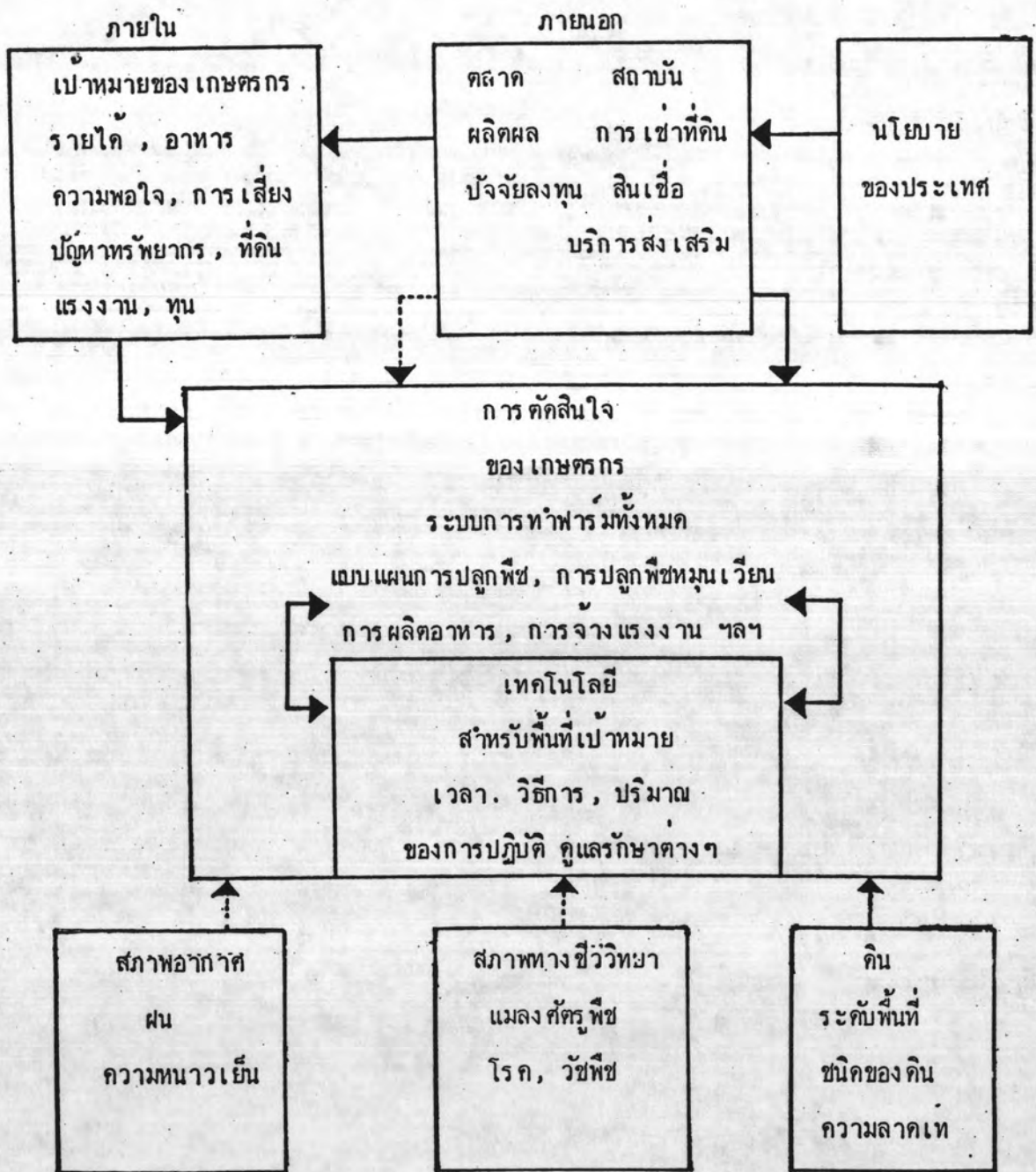
3.5 ลักษณะแบบแผนการปลูกพืชของเกษตรกรในพื้นที่เขตลุ่มน้ำ

ปัจจัยที่มีผลต่อแบบแผนการปลูกพืช แบบแผนการปลูกพืชของเกษตรกรแต่ละรายมีลักษณะแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่และในแต่ละครัวเรือน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการตัดสินใจของเกษตรกรโดยทั่วไป ในการที่จะเลือกลักษณะแบบแผนการปลูกพืชมีอยู่มากมาย ทั้งปัจจัยทางด้านสภาพพื้นที่ ภูมิอากาศ ชีววิทยา ลักษณะปัจจัยการผลิตที่เกษตรกรมีอยู่ ได้แก่ ที่ดิน แรงงาน เงินทุน ความรู้ความสามารถของเกษตรกร นอกจากนี้ยังมีปัจจัยด้านนโยบายของรัฐบาล บริการส่งเสริม ตลาดและราคาผลผลิต (แผนภาพที่ 3.1) จะเห็นได้ว่าปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้มีผลกระทบต่อลักษณะแบบแผนการปลูกพืช แต่อาจจะเล็กน้อยแตกต่างกัน

แบบแผนการเพาะปลูกของเกษตรกรในพื้นที่เขตลุ่มน้ำที่เป็นอยู่ ในช่วงฤดูฝนเกษตรกรทำการเพาะปลูกข้าวเจ้าและข้าวเหนียวเป็นส่วนใหญ่ แต่เกษตรกรบางรายที่มีที่ดินบางส่วนเป็นที่ดอนก็จะใช้พื้นที่ดอนปลูกปอ ส่วนในช่วงฤดูแล้งเกษตรกรในหมู่บ้านที่อยู่ใกล้ลำห้วยที่มีฝายกั้นน้ำ ได้ทำการจัดที่ดินในบริเวณลำห้วยนั้นออกเป็นส่วน ๆ เพื่อแบ่งกันทำการปลูกพืชในฤดูแล้ง ในบางหมู่บ้านได้มีการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำ โดยทำการเพาะปลูกในพื้นที่รายละเอียดประมาณ 1-4 ไร่ จากการจัดที่ดินทำการเพาะปลูกในช่วงฤดูแล้งในลักษณะนี้ เจ้าของที่ดินในบริเวณลำห้วยไม่คิดค่าเช่า แต่ได้รับผลประโยชน์จาก ปุ๋ยคอก และปุ๋ยเคมีที่หลงเหลืออยู่ในดิน และโดยส่วนมากแล้วเจ้าของที่ดินเองไม่สามารถทำการเพาะปลูกได้เต็มพื้นที่ที่มีอยู่เพราะขาดเงินทุน และแรงงาน พืชฤดูแล้งที่ปลูก เริ่มตั้งแต่เกี่ยวข้าวเสร็จในเดือนธันวาคม ถึงปลายเดือนเมษายน พืชที่ปลูกมาก ได้แก่ ข้าวโพด ถั่วลิสง พริก และแตงกวา

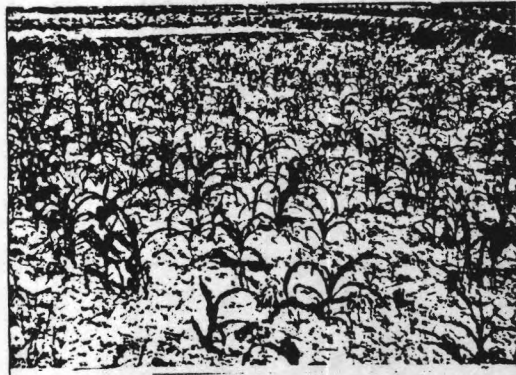
เกษตรกรในพื้นที่เขตลุ่มน้ำแต่ละครัวเรือนมีแบบแผนการเพาะปลูกแตกต่างกัน ทั้งนี้เนื่องจากปัจจัยการตั้งที่กล่าวมาแล้ว จากลักษณะดังกล่าวสามารถแบ่งแบบแผนการเพาะปลูกในพื้นที่เขตลุ่มน้ำได้ดังนี้

แผนภาพที่ 3.1 ปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการใช้เทคโนโลยี และการผลิตพืชชนิดใดชนิดหนึ่ง ของเกษตรกร

.....สภาพซึ่งมักจะ เป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความไม่แน่นอนในการตัดสินใจ

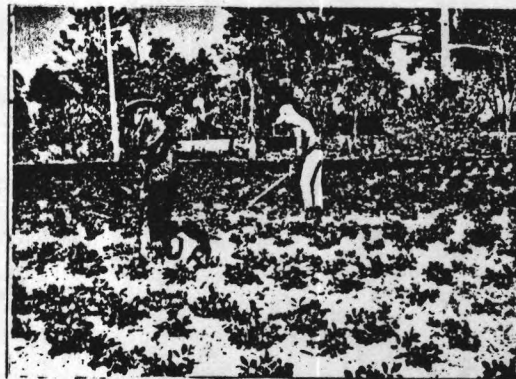
ที่มา : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, คณะเกษตรศาสตร์, รายงานการสัมมนาวิจัย โครงการวิจัยระบบการทำฟาร์ม, มิถุนายน 2527, หน้า 30.

การเพาะปลูกข้าวในบริเวณลำห้วยหน้าฝาย ในช่วงฤดูแล้ง

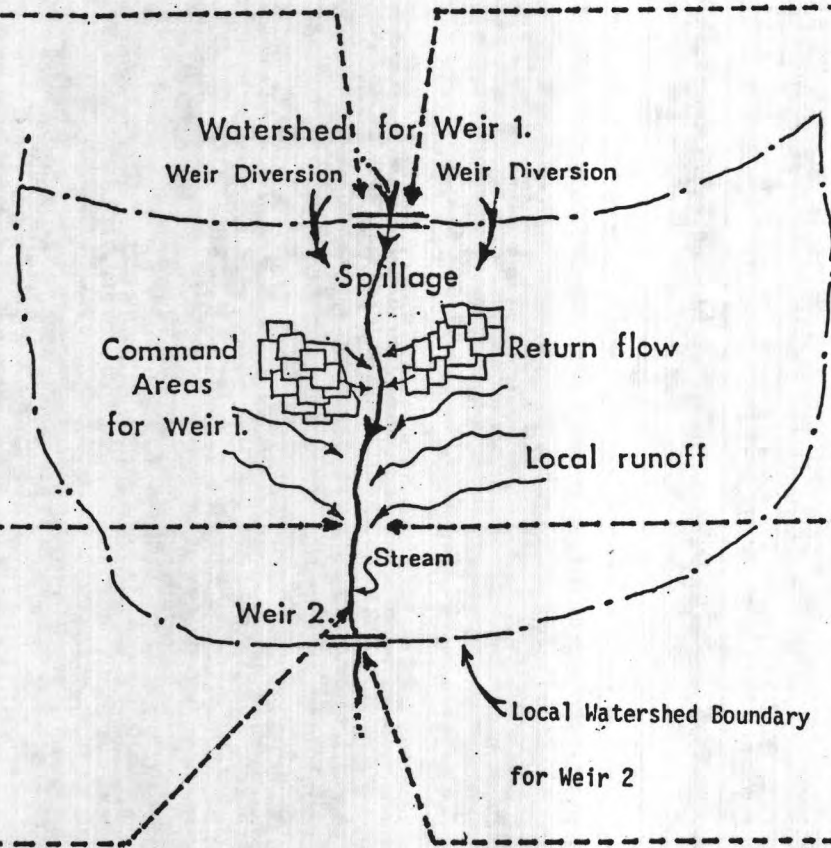

การเพาะปลูกข้าวในบริเวณลำห้วยหน้าฝาย ในช่วงฤดูฝน

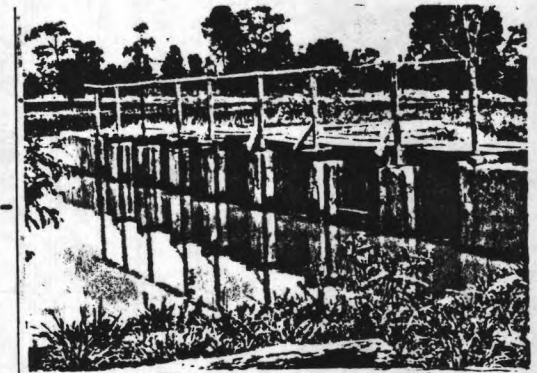

การเพาะปลูกถั่วลิสงในบริเวณลำห้วยหน้าฝาย ในช่วงฤดูแล้ง

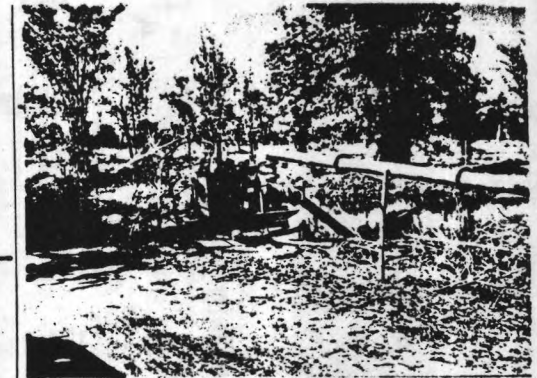
แผนภาพที่ 3.2 แสดงสภาพจำลองทางด้านอุทกวิทยาในพื้นที่ลุ่มน้ำขนาดเล็ก ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในบริเวณที่มีการสร้างฝายต่อเนื่องกัน 2 แห่ง

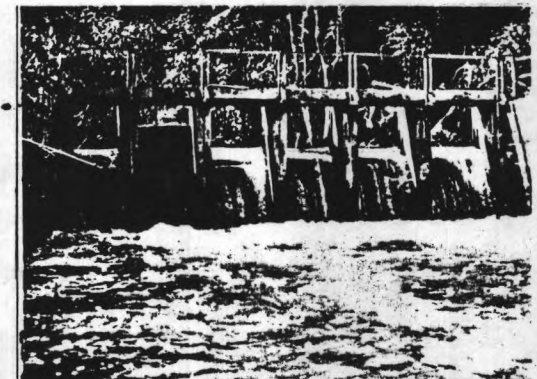
ที่มา : J.R. Rinfret, Filling Small Watershed with Weirs,
A Preliminary Computer Simulation, Water Resources
 and Environment Institute, Khon Kaen University,
 February 1988.

ระดับน้ำเก็บกักหน้าฝาย ในช่วงต้นฤดูแล้ง

การสูบน้ำจากลำห้วยไปใช้ในการเพาะปลูก

ระดับน้ำหน้าฝายและท้ายฝาย ในช่วงฤดูฝน
 (ปีเพาะปลูกปี ๒๕๒๖)

ตารางที่ 3.7 ค่าสัมประสิทธิ์ของราคาผลผลิต จำนวนผลผลิตและการใช้ปัจจัยการผลิตของพืชแต่ละชนิดต่อไร่ของเกษตรกรในถิ่นที่เขตลุ่มน้ำห้วยข้าวสาร
ปีการเพาะปลูก 2530/2531

รายการ	ชนิดของพืช						
	ข้าวเจ้า	ข้าวเหนียว	ถั่วลิสง	ข้าวโพด	ปอ	ถั่วเหลือง	พริกไ้
พื้นที่ปลูก	คอกมะลิ 105	กข6	ไทยนาน 9		โพนสูง 2	สจ 4	หัวเรือ
ช่วงเวลาปลูก	พค.- พย.	พค.- พย.	ธค.-เมษ.	ธค.-เมษ.	พค.-สค.	ธค.-เมษ.	ธ.ค.-เม.ย.
ลักษณะพื้นที่ปลูก	ลุ่ม ดอน	ลุ่ม ดอน	ลุ่ม	ลุ่ม	ดอน	ลุ่ม	ลุ่ม
ผลผลิต (กก./ไร่)	255 217	238 197	175	850	157	150	2,192
ราคา (บาท/กก.)	3.70	3.00	10.00	2.00	3.50	8.55	5.10 - 16.40
ค่าปัจจัยการผลิต(บาท/ไร่)							
ปุ๋ย	53.25	53.25	150.00	480.00	577.00	175.00	2,336.83
ยาปราบศัตรูพืช	7.09	7.09	20.00	78.00		50.00	750.00
น้ำมัน							
เมล็ดพันธุ์	29.60	24.00	280.00	100.00	27.26	105.00	20.00
อื่น ๆ							205.00
แรงงาน (จำนวนวันทำงานต่อเดือน)							
พฤษภาคม	2.47	2.47			3.68		
มิถุนายน	3.26	3.26			1.60		
กรกฎาคม	2.08	2.08			1.60		
สิงหาคม	2.08	2.08			1.60		
กันยายน	2.08	2.08			3.93		
ตุลาคม	1.08	1.08			4.32		
พฤศจิกายน	2.51	2.51					2.00
ธันวาคม	1.37	1.37	12.50	16.32		10.12	28.50
มกราคม			6.40	9.36		6.40	22.50
กุมภาพันธ์			6.40			6.40	35.24
มีนาคม			6.40			6.40	73.25
เมษายน			10.57			10.57	68.07

หมายเหตุ : พื้นที่ในเขตบริเวณลุ่มน้ำห้วยในถิ่นที่เขตลุ่มน้ำห้วยข้าวสารเกษตรกรที่ใช้น้ำจากลำห้วยมาเสริมทำการเพาะปลูกข้าว ในช่วงที่ปริมาณน้ำฝนไม่พอเพียง ได้ผลผลิต

ข้าวเจ้าเฉลี่ย 298 กิโลกรัมต่อไร่ ข้าวเหนียว 263 กิโลกรัมต่อไร่

ที่มา : จากการสำรวจ

1. ปลูกพืชครั้งเดียวในรอบปี (Mono Cropping) เนื่องจากพื้นที่ส่วนมากของกลุ่มน้ำเป็นเขตเกษตรน้ำฝน การปลูกพืชส่วนใหญ่ของเกษตรกรในพื้นที่จึงทำการเพาะปลูกพืชเพียง 1 ครั้งในรอบปี โดยเฉพาะช่วงฤดูฝน โดยปลูกข้าวเจ้า ข้าวเหนียว แล้วปล่อยให้ดินว่างเปล่าในช่วงฤดูแล้ง

2. ปลูกพืชสองครั้งในรอบปี (Double Cropping) พื้นที่บางส่วนของกลุ่มน้ำสามารถผันน้ำจากลำห้วยมาใช้ในการเพาะปลูกได้ตลอดปี โดยเป็นน้ำจากลำห้วยที่มีฝายกั้นน้ำเป็นส่วนใหญ่ เกษตรกรบางครัวเรือนจึงพยายามปลูกพืชสองครั้งต่อปี โดยปลูกพืชทั้งในฤดูฝนและฤดูแล้ง เช่น แบบแผนที่ปลูก ข้าวเจ้า หรือ ข้าวเหนียว - ข้าวโพด หรือ ถั่วลิสง คือ ปลูกข้าวเจ้าหรือข้าวเหนียวในฤดูฝน และปลูกข้าวโพดหรือถั่วลิสงในฤดูแล้ง เป็นต้น

3. ปลูกพืชแบบผสมผสาน (Multiple Cropping) เป็นการปลูกพืชหลายชนิดพร้อม ๆ กันในพื้นที่เดียวกัน เช่น แบบแผนการปลูก ข้าวเจ้า - ข้าวโพด คือ ในช่วงฤดูฝน ข้าวเหนียว ถั่วลิสง

แบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งปลูกข้าวเจ้า อีกส่วนหนึ่งปลูกข้าวเหนียว และในช่วงฤดูแล้ง แบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกปลูกข้าวโพด ส่วนที่สองปลูกถั่วลิสง เป็นต้น

ชนิดและลักษณะของพืชที่ศึกษาแบ่งเป็นพืชที่เกษตรกรทำการเพาะปลูกอยู่เดิมในเขตลุ่มน้ำ และพืชชนิดใหม่ที่ไม่มีการเพาะปลูกในเขตลุ่มน้ำแต่มีความเหมาะสมกับสภาพทางกายภาพ ความรู้ความสามารถของเกษตรกร และสภาพเศรษฐกิจสังคม (ตารางที่ 3.7)

3.6 วิธีการตลาดและราคาสินค้าเกษตร

การพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กโดยทั่ว ๆ ไปมีจุดประสงค์หลักเพื่อที่จะช่วยให้เกษตรกรสามารถทำการเพาะปลูกได้ตลอดปี เป็นการเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกร แต่รายได้ของเกษตรกรนอกจากจะขึ้นอยู่กับจำนวนและคุณภาพผลผลิตที่ได้รับแล้วยังขึ้นอยู่กับราคาที่เขาขายได้ ปัญหาการตลาดสินค้าเกษตรในพื้นที่เขตลุ่มน้ำห้วยข้าวสารที่สำคัญ มีลักษณะเช่นเดียวกับพื้นที่อื่น ๆ คือ ปัญหาราคาผลผลิตที่เกษตรกรขายได้โดยเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำ และมีความผันผวนของราคาในแต่ละช่วงเวลาสูง จำนวนผู้รับซื้อ และปริมาณการรับซื้อมีน้อย ส่งผลให้รายได้ของเกษตรกรไม่แน่นอน เกษตรกรต้องรับความเสี่ยงสูง ขาดหลักประกันที่มั่นคง ปัญหาเหล่านี้ทำให้เกษตรกรขาดแรงจูงใจให้ทำการเพาะปลูก เป็นผลทำให้การใช้ประโยชน์จากพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กไม่เต็มประสิทธิภาพ

ดังนั้นการศึกษาด้านการตลาด จึงทำการศึกษาในเรื่องราคาผลผลิตที่เกษตรกรขายได้ (Farm Price) และวิธีการตลาดสินค้าเกษตร (Marketing Channels) เพื่อนำไปใช้

ประกอบการศึกษาวิเคราะห์หาแบบแผนการปลูกพืชที่เหมาะสม เพราะราคาสินค้าเกษตรแต่ละชนิด ในแต่ละช่วงเวลาแตกต่างกัน

การศึกษาราคาผลผลิตทางการเกษตร โดยศึกษาราคาที่เกษตรกรขายได้ในปีที่ทำการ ศึกษา และราคาที่เกษตรกรขายได้ในอดีต โดยนำข้อมูลราคามาวิเคราะห์ในลักษณะการวิเคราะห์ ดัชนีตามฤดูกาล (Seasonal Price Index) ของราคาสินค้าเกษตรในแต่ละเดือน ในระหว่าง ปี ถ้าสินค้าใดมีดัชนีตามฤดูกาลเปลี่ยนแปลงสูงในระหว่างปี และเป็นสินค้าไม่เน่าเสียถ้าเกษตรกร เก็บไว้ขายในช่วงที่ราคาสูงจะทำให้เกษตรกรมีรายได้มากขึ้น หรือเลือกแบบแผนการปลูกพืช เพื่อ ให้มีผลผลิตขายได้ในช่วงเดือนที่มีดัชนีตามฤดูกาลสูง

ส่วนการศึกษาวิธีการตลาดสินค้าเกษตร เป็นการศึกษาการไหลเวียนของสินค้าเกษตร จากเกษตรกรผ่านพ่อค้าในระดับต่าง ๆ รวมทั้งหน่วยงานราชการ

1. ข้าวเจ้าและข้าวเหนียว การขายข้าวของเกษตรกรเป็นการขายข้าวเปลือก พ่อค้าที่รับซื้อข้าวจากเกษตรกร เป็นโรงสีในระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล ระดับอำเภอ และระดับ จังหวัด เป็นส่วนใหญ่ สำหรับเกษตรกรที่เป็นสมาชิกสหกรณ์การเกษตรที่มีภาระเงินกู้กับสหกรณ์การ เกษตรจะขายข้าวบางส่วนหรือทั้งหมดให้กับสหกรณ์ เพื่อชำระเงินกู้ (แผนภาพภาคผนวกที่ 3.1)

ในด้านราคาขายข้าวเปลือกไม่แตกต่างกันในแต่ละแหล่งรับซื้อ ส่วนการกำหนดขึ้น คุณภาพข้าวเปลือกไม่ได้กำหนดไว้เป็นมาตรฐานคงที่ อาศัยการดูด้วยความชำนาญของผู้ซื้อ ซึ่งการ กำหนดคุณภาพในลักษณะนี้ทำให้เกษตรกรถูกเอาเปรียบจากพ่อค้าเสมอ

การซื้อขายข้าวเจ้าของพ่อค้าจะมุ่งเพื่อการส่งมอบที่ตลาดในกรุงเทพฯ เป็นส่วนใหญ่ ส่วนการซื้อขายข้าวเหนียวนั้น ส่วนหนึ่งจะกระจายไปตามแหล่งการบริโภคในจังหวัดและในภาค และอีกส่วนส่งตลาดในกรุงเทพฯ

ราคาที่เกษตรกรขายได้ เฉลี่ยในปี 2531 ราคาข้าวเปลือกเจ้าตันละ 3,700.00 บาท ราคาข้าวเปลือกเหนียวตันละ 3,000.00 บาท จากการวิเคราะห์ดัชนีตามฤดูกาลราคาข้าว เปลือกเจ้าสูงสุดในเดือน ตุลาคม เท่ากับ 106.23 ดัชนีตามฤดูกาลต่ำสุดในเดือน มกราคม เท่ากับ 84.82 (ตารางภาคผนวกที่ 3.1) ดัชนีตามฤดูกาลราคาข้าวเปลือกเหนียวสูงสุดใน เดือน สิงหาคม เท่ากับ 109.53 ดัชนีตามฤดูกาลต่ำสุดในเดือนมีนาคม เท่ากับ 89.30 (ตารางภาคผนวกที่ 3.2)

2. ข้าวโพด การขายข้าวโพดของเกษตรกรจะขายเป็นข้าวโพดฝักดิบ และข้าว โพดต้ม การขายข้าวโพดฝักดิบพ่อค้าบางรายจะเข้ามารับซื้อถึงไร่โดยใช้วิธีเหมาเป็นไร่ และ บางส่วนเกษตรกรจะต้มขายเอง (แผนภาพภาคผนวกที่ 3.2)

ราคาข้าวโพดข้าวเหนียวที่เกษตรกรขายได้ในปี 2531 โดยขายให้กับพ่อค้าเฉลี่ย ราคา กิโลกรัมละ 2.00 บาท แต่ถ้าเกษตรกรต้มขายเองเฉลี่ยราคา กิโลกรัมละ 5 บาท (ข้าวโพดน้ำหนัก 1 กิโลกรัม ประมาณ 5 ฝัก)

3. ถั่วลิสง ลักษณะการขายถั่วลิสงของเกษตรกรจะขายเป็นถั่วลิสงเปลือกสด และ ถั่วลิสงเปลือกแห้ง โดยใส่รถสองแถวไปขายในตลาดอำเภอ และมีถั่วบางส่วนที่เกษตรกรต้มขาย ในหมู่บ้านในอำเภอ นอกจากนี้เกษตรกรบางรายใช้เมล็ดพันธุ์จากศูนย์ขยายพันธุ์พืชอุบลราชธานี ซึ่งเมล็ดพันธุ์ที่ได้จากแปลงขยายพันธุ์นี้ ศูนย์ขยายพันธุ์พืชจะรับซื้อ ในราคาที่สูงกว่าราคาในตลาดท้องถิ่นประมาณร้อยละ 10-20 ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับคุณภาพเมล็ดพันธุ์ที่เกษตรกรผลิตได้ (แผนภาพภาคผนวกที่ 3.3)

ผลผลิตถั่วลิสง โดยทั่วไปที่นิยมซื้อขายกันจำแนกได้ดังนี้

- ถั่วลิสงเปลือกสด ผู้ซื้อจะนำไปต้มเป็นถั่วลิสงต้มขาย หรือนำไปต้มแล้วอบแห้งแล้วส่งจำหน่าย ซึ่งปัจจุบันตลาดต่างประเทศนิยมมาก โดยเฉพาะประเทศมาเลเซียและสิงคโปร์ หรือผู้ซื้อถั่วลิสงเปลือกสดบางรายนำไปตากแห้งเพื่อนำไปส่งให้แก่โรงสีถั่วต่อไป

- ถั่วลิสงเปลือกแห้ง ผู้ซื้อจะนำไปคั่วหรืออบ เพื่อจำหน่ายหรือนำไปขายส่งให้แก่โรงสีถั่วเพื่อสีเป็นเมล็ดขาย

- ถั่วลิสงกระเทาะเปลือก ผู้ซื้อจะนำไปขายในตลาดในระดับต่าง ๆ คือ ถั่วลิสงกระเทาะเปลือกชนิดดี จะส่งไปจำหน่ายต่างประเทศ บริโภคภายในประเทศ ส่วนถั่วลิสงกระเทาะเปลือกชนิดรอง ใช้บริโภคภายในประเทศหรือหีบทำน้ำมันถั่วลิสง

ราคาถั่วลิสงเปลือกแห้งที่เกษตรกรขายได้ เฉลี่ยในปี 2531 ราคา กิโลกรัมละ 8.75 บาท จากการวิเคราะห์ดัชนีตามฤดูกาลราคาสูงสุดในเดือน มีนาคม เท่ากับ 129.62 ดัชนีตามฤดูกาลต่ำสุดในเดือน มิถุนายน เท่ากับ 83.78 (ตารางภาคผนวกที่ 3.3)

ราคาถั่วลิสงทั้งเปลือกแห้งและสดค่อนข้างแตกต่างกันมาก ราคาถั่วลิสงเปลือกแห้งสูงกว่าราคาถั่วลิสงเปลือกสดร้อยละ 50-60 ขณะที่การตากถั่วสดเพื่อให้เป็นถั่วแห้งน้ำหนักลดลงเพียงร้อยละ 32.98 เท่านั้น ดังนั้นถ้ามีแดดขาวไร่นาจะนิยมถั่วตากแดดก่อนขายยกเว้นในฤดูฝนซึ่งหาช่วงตากแดดได้ยาก

4. วิธีการตลาดปอ เกษตรกรจะขายปอให้กับพ่อค้าในระดับอำเภอหรือจังหวัดเป็นส่วนใหญ่ มีเกษตรกรบางรายขายให้กับพ่อค้าท้องถิ่นแต่เป็นส่วนน้อย ลักษณะการขนส่งส่วนใหญ่เกษตรกร จะบรรจุปอใส่กระสอบและบรรจุโดยรถสองแถวในหมู่บ้าน ไปขายให้กับพ่อค้า

โรงงานอัดปอในจังหวัดอุบลราชธานีมีอยู่ 8 แห่ง ตั้งอยู่ที่อำเภอเมืองอุบลราชธานี 4 แห่ง และอำเภอวารินชำราบ 4 แห่ง และโรงงานอัดปอจะส่งผลผลิตไปขายให้โรงงานทอ

กระสอบเป็นส่วนใหญ่ โดยมีจุดส่งที่จังหวัดนครราชสีมา (แผนภาพภาคผนวกที่ 3.4)

- ราคาที่เกษตรกรขายได้ เฉลี่ยในปี 2531 ราคา กิโลกรัมละ 3.57 บาท จากการวิเคราะห์ดัชนีตามฤดูกาลราคาสูงสุดในเดือน กันยายน เท่ากับ 127.05 ดัชนีตามฤดูกาลต่ำสุดในเดือน มิถุนายน เท่ากับ 83.78 (ตารางภาคผนวกที่ 3.4)

ลักษณะการเคลื่อนไหวของราคาปอเป็นที่น่าสังเกตว่า เกษตรกรขายปอได้ราคาดีในช่วงที่ปอออกจำหน่ายมากคือในเดือนกันยายน และเดือนตุลาคม หลังจากเดือนพฤศจิกายนราคาปอเริ่มลดลง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะคุณภาพปอในช่วงหลังคุณภาพต่ำ เนื่องจากอายุปอที่ตัดอายุเกินกำหนด ทำให้ความเหนียวของเส้นปอลดลง หรืออีกประการหนึ่งอาจเป็นเพราะการแข่งขันรับซื้อปอของพ่อค้าลดลงไปในช่วงนี้ ทั้งนี้เพราะพ่อค้าบางส่วนได้เปลี่ยนไปซื้อพืชไร่อย่างอื่นแทน

5. วิธีการตลาดพริกไร่ พันธุ์หัวเรือ ลักษณะการขายพริกหัวเรือเกษตรกรจะขายพริกให้กับพ่อค้าท้องถิ่น โดยส่วนมากแล้วพ่อค้าท้องถิ่นจะเป็นเกษตรกรในพื้นที่ซึ่งทำการปลูกพริกด้วย พ่อค้าท้องถิ่นจะรวบรวมพริกแล้วส่งให้กับพ่อค้าในกรุงเทพฯ และพ่อค้าจากจังหวัดต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (แผนภาพผนวกที่ 3.5)

ราคาเกษตรกรขายได้ เฉลี่ยในปี 2531 ราคา กิโลกรัมละ 8.69 บาท ราคาผลผลิตพริกจะสูงในช่วงต้นฤดูการผลิตในเดือนมกราคม ประมาณกิโลกรัมละ 16.40 บาท หลังจากนั้นราคาจะต่ำลงเรื่อย ๆ ในเดือนพฤษภาคม ราคาประมาณกิโลกรัมละ 5.10 บาท

6. วิธีการตลาดถั่วเหลือง การขายถั่วเหลืองของเกษตรกรส่วนใหญ่ขายให้กับพ่อค้ารวบรวมในระดับหมู่บ้านและตำบล และมีเกษตรกรบางส่วนขายให้กับพ่อค้ารวบรวมในระดับอำเภอและจังหวัด นอกจากนี้เกษตรกรบางรายใช้เมล็ดพันธุ์จากศูนย์ขยายพันธุ์พืชซึ่งเมล็ดพันธุ์ที่ได้จากแปลงขยายพันธุ์นี้ ศูนย์ขยายพันธุ์พืชจะรับซื้อในราคาที่สูงกว่าราคาในตลาดท้องถิ่นประมาณร้อยละ 10-20 ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับคุณภาพเมล็ดพันธุ์ที่เกษตรกรผลิตได้ (แผนภาพภาคผนวกที่ 3.6)

ราคาเกษตรกรขายได้เฉลี่ยในปี 2531 ราคา กิโลกรัมละ 8.55 บาท จากการวิเคราะห์ดัชนีตามฤดูกาลราคาสูงสุดในเดือนพฤศจิกายน เท่ากับ 111.88 ดัชนีตามฤดูกาลต่ำสุดในเดือนกันยายน เท่ากับ 93.89 (ตารางภาคผนวกที่ 3.5)